

GLENN M. GRANT

LEKSYKON MEMETYCZNY

*Idea jest czymś, co masz;
ideologia, czymś, co ma ciebie
Morris Berman*

A co, jeżeli idee są wirusami?

Rozważmy problem wirusa T – bakteriofaga. T-bakteriofag nie może się samodzielnie replikować; reprodukuje się poprzez zawładnięcie DNA bakterii, zmuszając swego żywiciela do wykonania milionów kopii wirusa bakteriofaga. Podobnie, jakaś idea może symbiotycznie zainfekować twój umysł i zmienić twoje zachowanie, sprawiając, że zapragniesz przekazać ją swoim znajomym, w ten sposób narażając ich na zarażenie ideą-wirusem. Każda zachowująca się w ten sposób idea to „mem” (*wymawiane jako meem*).

W odróżnieniu od wirusa, który jest kodowany w cząsteczce DNA, mem nie jest niczym więcej niż wzorcem informacji, który okazuje się ewoluować tak, że pobudza ludzi do powtarzania tego wzorca. Typowe memy zawierają różne slogany, idee, chwytliwe frazy, melodie, ikony, pomysły i mody. Myśl, że ludzie są jedynie żywicielami ciągu zmieniających się symboli może brzmieć trochę złowieszczo, lecz właśnie to stanowi o ludzkiej kulturze.

Jako gatunek, ewoluowaliśmy wspólnie z naszymi memami. Wyobraźmy sobie grupę wczesnych *Homo sapiens* s. w epoce późnego pleistocenu. Właśnie przybyli z ostatnim osiągnięciem techniki – ręczną siekierą i próbują zademonstrować sąsiadującym z nimi przedstawicielom *Homo erectus*, jak ją zrobić. Ci, którzy nie potrafią przyswoić nowego mema, będą zaskoczeni i pozwolą się prześcignąć w ewolucji swoim bystrzejszym kuzynom.

Tymczasem memy, jako takie, ewoluują, jak w grze w „głuchy telefon” (gdzie wiadomość szeptana od osoby do osoby każdorazowo podlega lekkiemu zniekształceniu). Dobór faworyzuje te memy, które są łatwiejsze do zrozumienia, do zapamiętania, do komunikowania innym. Zniekształcone wersje użytecznych memów najprawdopodobniej zostaną wyselekcjonowane.

Teoretycznie przynajmniej, zdolność do rozumienia i komunikowania kompleksów memów zapewnia przeżywalność, dobór naturalny powinien więc faworyzować tych, którzy nie są zbyt konserwatywni w przyswajaniu nowych memów. Czyżby? W praktyce, niektórzy ludzie bywają zbyt gorliwi w przyswajaniu każdego nowego mema, nawet jeśli ten okazuje się beznadziejnie nonsensowny, jak: „Skocz z urwiska, a bogowie sprawią, że polecisz.”

Takie memy ewoluują, produkowane przez szaleńców lub przez błędną replikację. Zauważmy, że taki mem: „uwierz-a-będziesz-latał” może być urzekający. Idea magicznego lotu jest taka kusząca – być może, jeśli naprawdę uwierzę, może rzeczywiście mógłbym skoczyć ze skały i

To istotny punkt: ludzie próbują infekować się nawzajem tymi memami, które do nich najbardziej przemawiają, bez względu na obiektywną wartość mema, czy jego praw-

dziwość. Co więcej, kariera memu nakazującego skok z urwiska mogła nigdy nie zostać poparta czynem; jego nosiciel może pędzić resztę długiego życia, pobudzając miliony łatwowiernych głupców do skoku i śmiertelnego zejścia. Historycznie rzecz ujmując, tego rodzaju rzeczy zachodzą stale.

Czy memy mogą być rozpatrywane jako prawdziwe „formy życia” czy nie, to przedmiot licznych już dyskusji.; ale nie to jest ważne: one zachowują się na podobieństwo form żywych, pozwalając nam łączyć analityczne techniki epidemiologii, nauk ewolucyjnych, immunologii, lingwistyki i semiotyki w skuteczny system znany pod nazwą „memetyka”. Bardziej niż dysputy nad tym, czy idea zawiera się w „prawdzie”, czy też brak jej „prawdziwości”, memetyka, w znacznej swej części, dotyczy sposobów, na które idee się replikują.

Memetyka żywo dotyczy rozumienia kultów, ideologii i wszelkiego typu kampanii marketingowych, może także pomóc w dostarczeniu obrony przed niebezpieczną informacją-infekcją. Powinieneś strzec się, na przykład tego, że zostałeś narażony na *Meta-mem*, mem o memie...

Leksykon ten przedkładałam z intencją dostarczenia języka analizy memów, kompleksów memów i zrodzonych przez nie ruchów społecznych. Nazwiska osób, które ukuły i zdefiniowały kolejne terminy pojawiają się w nawiasach, chociaż pewne definicje zostały sparafrazowane i zmienione. (*nota bene: w pewnych przypadkach, nazwiska w nawiasach odnoszą się nie do twórcy terminu, ale do tego, od którego pochodzi uzupełnienie definicji – na przykład definicja terminu „kult” jest mojego autorstwa [GMG]; dodatkowe koncepcje zostały sparafrazowane przez Keith Hensos’a.*)

Źródła:

Richard Dawkins, *The Selfish Gene*.

Keith Henson, *Memetics*, *Whole Earth Review* #57: 50-55.

Douglas Hofstadter, *Metamagical Themas*.

Howard Rheingold, *Untranslatable Words*, *Whole Earth Review* #57: 3-8.

przekład za zgodą autora:

Justyna Polakowska

Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska

„A Memetic Lexicon” is Share-Right (S), 1990-2004, by Glenn Grant, Montreal. www.istop.com/~ggrant/ (You may reproduce this material, only if your recipients may also reproduce it, you do not change it, and you include this notice)

auto-toxic (auto-toksyczny): Niebezpieczny dla siebie. Wysoko auto-toksyczne samoograniczające się memy, które promują destrukcję swoich żywicieli (jak: mem Jima Jones'a; wszelkie kompleksy memów o indoktrynacji militarnej; wszelkie memy „martyrologiczne“). [GMG] (Patrz: *egzo-toksyczny*)

bait (przynęta): Ta część kompleksu memów, która obiecuje korzyść żywicielowi (zazwyczaj w zamian za replikowanie tego kompleksu). Przynęta zwykle motywuje, ale nie ponagla replikacji kompleksu memów w jednoznacznie wyraźny sposób [za: Donald, cytowany przez Hofstadtera]. Zwana także nagrodą *ko-memu* (W wielu religiach, „zbawienie“ jest przynętą, albo obiecaną nagrodą; „głoszenie Słowa“ jest hakiem. Inne popularne przynęty *ko-memów* to: „wieczny błogostan“, „bezpieczeństwo“, „wolność“). (Patrz: *hak*; *groźba*; *strategia infekcji*)

belief-space (przestrzeń, obszar przekonań): Ponieważ człowiek może być infekowany i transmitować skończoną liczbę memów, istnieje granica przestrzeni jego przekonań [Henson]. Memy ewoluują konkurując o miejsce w tej nijszy przekonań jednostek i społeczności.

ensorship (cenzura): Wszelka próba powstrzymania rozprzestrzeniania się memów przez eliminację ich wektorów. Stąd cenzura jest analogiczna do prób zahamowania szerzących się chorób przez rozpylanie środków owadobójczych.

Cenzura nie redukuje w pełni ofensywy memu i, likwidując jego łagodniejsze formy, może wspomóc jego najbardziej natężoną, złośliwą postać.

co-meme (ko-mem): Mem, który symbiotycznie *ko-ewoluuje* z innymi memami aby stworzyć formę mutacyjnie wspomagającą kompleks memów. Nazywany także *symmemem*. [GMG]

cult (kult): Socjotyp auto-toksycznego kompleksu memów, złożony z membotów i / lub memoidów. [GMG] Charakterystyczne kultury włączają: samoizolację zainfekowanych grup (albo przynajmniej nowych rekrutów); pranie mózgu poprzez powtarzającą się ekspozycję na mem (powodującą uzależnienie mentalne); zniechęcanie do funkcji genetycznych (przez celibat, sterylizację, zdewaluowanie rodziny) na rzecz replikacji (prozelityzm); i autorytaryzm - kult przywódcy („charyzmatycznej osobowości“). [Henson]

dormant (drzemiący, uśpiony): Tymczasowo pozbawiony ludzkich żywicieli. System starożytnych hieroglifów egipskich czy Ewangelii Gnostycznych to przykłady „martwych“ schematów, leżących w uśpieniu przez tysiąclecia w nie przetłumaczonych tekstach i czekających na reaktywację przez infekcyjnych współczesnych archeologów. Niektóre przestarzałe memy nigdy nie zapadają w całkowite uśpienie, tak jak teoria flogistonu, która łatwo mutuje się z „przekonania“ w „osobliwy przypis historyczny“

earworm (łatwo wpadający w ucho): „Motyw muzyczny albo melodia, która błyskawicznie infekuje społeczność.” [Rheingold]; przebojowa piosenka. (Taka jak: „Don't Worry, Be Happy.”) (z niemieckiego, ohrwurm=earworm)

exo-toxic (egzo-toksyczny): Niebezpieczny dla innych. Wysoko egzo-toksyczne memy promujące destrukcję osób innych niż ich żywicieli, szczególnie tych, które są nosicielami memów rywalizujących. (Takie jak: nazizm, inkwizycja, pohlpotyzm.) (Patrz: *memowa alergia*) [GMG]

hook (hak): Część kompleksu memów, która przyspiesza replikację. Hak jest często najbardziej efektywny, gdy nie jest jasno eksplikowany, ale stanowi logiczną konsekwencję zawartości memu. [Hofstadter] (Patrz: *przynęta, groźba*)

host (żywiciel, gospodarz): Osoba skutecznie zainfekowana memem (Patrz: *infekcja, membot, memoid*)

ideosphere (ideosfera): Królestwo ewolucji memetycznej, jak biosfera jest królestwem ewolucji biologicznej. Całość memetycznej ekologii. [Hofstadter] Źródło memetycznej ekologii. [Hofstadter] Źródło memetycznej różnorodności. Reżimy totalitarne próbują narzucać memetyczne monokultury, które, jak monokultury w rolnictwie, są wewnętrznie niestabilne.

immuno-depressant (osłabiacz odporności): Wszystko, co obniża ludzką

odporność na wpływ memów, co redukuje memetyczną immunologię osoby. Do pospolitych immuno-depresantów należą: zmęczenie podróży, dezorientacja, psychiczne i fizyczne wyczerpanie, poczucie zagrożenia, szok emocjonalny, utrata domu lub bliskich, szok przyszłości, szok kulturowy, stres izolacji, zła sytuacja społeczna, niektóre narkotyki, samotność, alienacja, paranoja, powtarzalne zagrożenie, respekt dla autorytetów, eskapizm oraz hipnoza (zawieszenie krytycznego sądu). Werbownicy różnych sekt często wybierają lotniska i dworce autobusowe na pole swych działań, ponieważ podróżni są podatnym obiektem licznych osłabiających ich memetycznej odporności. [GMG] (Patrz: *kult*)

immuno-mem: Patrz: vaccime (szczepionka). [GMG]

infection (infekcja): 1. Skuteczne zakodowanie memu w pamięci istoty ludzkiej. Infekcja memetyczna może być *aktywna* lub *nieaktywna*. Pozostaje nieaktywną, jeśli nosiciel nie przejawia skłonności komunikowania memu innym ludziom. Infekcja aktywna wywołuje w żywicieli pragnienie infekowania innych. Fanatycznie aktywni nosiciele są często memobotami lub memoidami. Osoba wystawiona na działanie jakiegoś memu, ale nie przywołująca go (świadomie lub nie), nie jest zainfekowana. (Żywiciel w rzeczywistości może być nieświadomy swojego zainfekowania i przekazywać mem nawet nie zdając sobie z tego sprawy. Wiele norm społecznych przekazywanych

jest w ten sposób.) [GMG] 2. Niektórzy memetycy używają terminu „infekcja” jako synonimu terminu „przekonanie, wiara” – na przykład, tylko wierni są zainfekowani, ci, którzy nimi nie są – nie podlegają infekcji. Jednakowoż, takie użycie ignoruje fakt, że ludzie często przekazują memy, którym nie „zawierają”. Piosenki, żarty, fantazje są memami, które nie bazują na „wierze” jako strategii infekcji.

infection strategy (strategia infekcji):

Każda strategia memetyczna, która wspomaga infekowanie żywiciela. Dowcipy wspomagają infekcję będąc zabawnymi, melodie – wywołując różne emocje, slogany i chwytliwe frazy przez swą zwięzłość i nieustannie powtarzanie. Popularne strategie infekcji to: „przestępca kontra ofiara”, „strach przed śmiercią” i „poczucie wspólnoty”. W kompleksie memów, *przynęta* ko-memu stanowi często centrum strategii infekcji. (Patrz: *strategia replikacji, mimicry*) [GMG]

membot (memobot): Osoba, której życie w całości podporządkowane zostało propagowaniu memu, mechanicznie i przy każdej okazji. (tak jak u niektórych świadków Jehowy, krisznowców i scjentologów). Zgodnie z wewnątrz grupową konkurencją najbardziej wymowne i ekstremalne memoboty wykazują tendencję do osiągnięcia szczytów hierarchii swoich *socjotypów*. Memobot samoniszczący się to *memoid*. [GMG]

meme (mem): *** Wzorzec zaraźliwej informacji, który replikuje się poprzez

symbiotyczne infekowanie umysłów ludzi, zmieniając ich zachowanie, powodując, że propagują oni ów wzór. (Wyraz „mem” ukuty został przez Dawkinsa przez analogię do „gen”). Różnorodne slogany, chwytliwe frazy, melodie, ikony, wynalazki i mody są typowymi memami. Idea lub wzór informacji nie jest memem, dopóki nie sprawi, że ktoś go zreplikuje, powtórzy komuś innemu, lub w inny sposób narazi kogoś na infekcję. (Patrz: *kompleks memów*)

meme-allergy (alergia memetyczna):

Forma nietolerancji; warunki sprawiające, że osoba reaguje w niezwykle ekstremalny sposób w sytuacji narażenia na specyficzny bodziec semiotyczny lub memetyczny alergen. Egzo-toksyczne kompleksy memów w sposób typowy aplikują niebezpieczne alergie memetyczne swoim żywicielom. Reakcja charakterystyczna dla alergii memetycznej może być wywołana nawet wtedy, kiedy alergen memetyczny nie jest rzeczywiście obecny, ale zaledwie postrzegany jako obecny. Pospolite alergie memetyczne włączają homofobię, paranoidalny anty-komunizm, pornofobię. Typowe przejawy alergii memetycznych to: cenzura, wandalizm, obelgi słowne, przemoc psychiczna [GMG].

meme-complex (kompleks memów):

Zespół mutacyjnie wspomagających się, stowarzyszonych memów, koewoluujących w relacji symbiotycznej. Dogmaty religijne i polityczne, ruchy społeczne, style artystyczne, tradycje i zwyczaje, li-

sty łańcuszkowe, paradygmaty, języki itp. są kompleksami memów (mem-kompleksami). Nazywa się je także m-pleksami lub *schematami* [Hofstadter]. Najczęściej wskazywane typy współdziałających komemów w schemacie to: *przynęta (bait)*, *hak (hook)*, *groźba (threat)*, *szczepionka (vaccin)*. Atrybutami skutecznego schematu są zazwyczaj: szeroki zakres (paradygmat, który wyjaśnia wiele); możliwość uczestnictwa nosiciela, przekonanie o oczywistości prawdy samej w sobie (podstawa autorytetu), oferta porządku i poczucia miejsca, pomoc w obawie o brak znaczenia. [Wheelis, cytowany przez Hofstadtera]

***memeoid* lub *memoid (memoid)*:**

Osoba, „której zachowanie pozostaje pod tak silnym wpływem [memu], że jej własne przetrwanie staje się dla niej mało znaczące” [Henson]. (Tak jak: kamikaze, samobójczy bombardierzy, wyznawcy Jima Jones’a, każdy personel wojskowy). Żywiciele i memoboty nie koniecznie są memoidami. (Patrz: *auto-toksyczny*, *egzotoksyczny*)

***meme pool (pula memowa)*:** Pełna różnorodność memów dostępnych kulturze, czy jednostce. Uczenie się języków i podróżowanie są metodami powiększania puli memowej.

***memetic (memetyczny)*:** Odnoszący się do memów.

***memetic drift (dryf memetyczny)*:** Zakumulowane błędne replikacje; (wskaz-

nik) memetycznej mutacji lub ewolucji. Teksty pisane mają skłonność od powolnego dryfowania dogmatów [Henson].

***memetic engineer (inżynier memetyczny)*:** Ktoś, kto świadomie wymyśla memy, tworzy ich konfiguracje i syntetyzuje je z zamiarem wpływu na ludzkie zachowania. Autorzy manifestów i twórcy reklam są typowymi inżynierami memetycznymi. [GMG]

***memetist (memetyk)*:** 1. Badacz memetyki 2. Inżynier memetyczny. [GMG]

***memetics (memetyka)*:** Badanie memów i ich społecznych następstw.

***memotype (memotyp)*:** 1. Rzeczywista zawartość informacyjna memu, w odróżnieniu od jego socjotypu. 2. Klasa podobnych memów. (GMG)

***meta-meme (meta-mem)*:** Każdy mem dotyczący memów (tak jak: „tolerancja”, „metafora”).

***Meta-meme, the (Meta-mem)*:** Koncepcja memu postrzegająca samą siebie jako mem.

***Millennial meme, the (mem milenijny)*:** Każdy z licznych memów obiegowych epidemii, które przepowiadają katastroficzne wydarzenia na rok 2000 (lub na jakąkolwiek datę niedalekiej przyszłości) łącznie z batalią Armageddona, Wniebowzięciem, tysiącletnim panowaniem Jezusa, itp. Mem „Nadchodzącego Nowe-

go Wieku” [New Age] jest po prostu nową wersją nazewniczą dla tego samego (Nazywany także „memem końca” [świata]: „Endmeme”).

mimicry (imitacja, mimikra): Strategia infekcyjna, w której mem próbuje imitować semiotykę innego skutecznego memu. Taka jak: pseudo-nauka (kreacjonizm, ufologia); pseudo-rebelianctwo (heavy metal); przewrót przez zdemaskowanie falsyfikatu („uprowadzenie”, zawłaszczenie Sytuacjonistów). [GMG]

replication strategy (strategia replikacji): Każda strategia memetyczna stosowana przez mem w celu zachęcenia żywiciela do powtarzania memu innym osobom. Ko-memetyczny *hak* kompleksu memów. [GMG]

retromeme (retromem): Mem, który próbuje wpleść się w istniejący kompleks memów (np. marksizm-leninizm usiłuje dokooptować inne socjotypy). [GMG]

scheme (schemat): Mem-kompleks. [Hofstadter]

sociotype (socjotyp): 1. Społeczny przejaw (manifestacja) jakiegoś memotypu, tak jak osobnik jest fizyczną ekspresją (fenotypem) genów (genotypu). Zatem, kościół protestancki na przykład jest socjotypem memotypu Biblii. 2. Klasa podobnych organizmów społecznych [GMG]

threat (groźba): Część kompleksu memów, która zachęca do ścisłego pod-

porządkowania się i zniechęca do błędnych replikacji. („Skazanie na piekło” jest ko-memetyczną groźbą wielu schematów religijnych.) (Patrz: *przynęta, hak, szczepionka*) [Hofstadter]

tolerance (tolerancja): Meta-mem, który dopomaga stawić opór wielkiej różnorodności różnych memów (wraz z ich socjotypami), bez wzbudzania alergii memetycznej. W swych najczystszych formach tolerancja pozwala swemu żywicielowi być wielokrotnie narażonym na działanie konkurencyjnych memów nawet nietolerancyjnych rywali, bez aktywnej infekcji, czy reakcji alergicznej. Tolerancja jest centralnym ko-memem w wielkiej różnorodności schematów, szczególnie takich, jak „liberalizm”, „demokracja”. Bez niej schematy często stają się egzo-toksyczne, powodując alergie memetyczne u swoich żywicieli. Ponieważ schematy konkurują o określoną przestrzeń przekonań, tolerancja niekoniecznie jest zaletą w schemacie, ale koewoluowała w ideosferze w podobny sposób, jak kooperacja w ekosystemie biologicznym. [Henson]

vaccime (wym.waksim) (szczepionka): Każdy meta-mem, który zapewnia odporność na memy; pozwala przebywać osobie w warunkach narażenia na memy bez aktywnego zainfekowania. Inaczej nazywana „immuno-memem”. Popularne memy (immunologiczne) uodporniające to: „wiara”, „lojalność”, „sceptyzm” i „tolerancja”. (Patrz: *alergia memetyczna*) [GMG]

Każdy schemat zawiera szczepionkę chroniącą przed konkurencyjnymi memami. Na przykład: **Konserwatyzm**: automatycznie powstrzymuje wszelkie nowe memy. **Ortodoksja**: automatycznie odrzuca wszelkie nowe memy. **Na uka**: testuje nowe memy pod względem spójności teoretycznej i (gdzie da się zastosować) empirycznej powtarzalności; ciągle na nowo oszacowuje stare memy; tylko warunkowo akceptuje schematy, nie rozstrzygając przyszłych ponownych oszacowań. **Radikalizm**: akceptuje tylko jeden nowy schemat, odrzuca wszystkie inne. **Nihilizm**: odrzuca wszystkie schematy, nowe i stare. **New Age**: akceptuje wszystkie estetycznie pociągające memy, nowe i stare, bez względu na empiryczną (lub nawet wewnętrzną) spójność; odrzuca pozostałe.

(Zauważmy, że ta szczepionka nie dostarcza dużej ochrony). **Japonizm**: adaptuje (częściowo) nowe schematy do starych.

vector (wektor): Medium, metoda, środek transportu memów. Prawie każde medium komunikacyjne może być memetycznym wektorem. [GMG]

Villain vs. Victim (Przestępca vs. Ofiara): Strategia infekcji wspólna wielu kompleksom memetycznym, stawiająca potencjalnego żywiciela w roli ofiary i stwarzająca mu warunki zagrożenia, tak jak w: „burżuazja zagraża proletariatu” [Hofstadter]. Często niebezpiecznie toksyczna dla żywiciela i społeczeństwa w ogóle. Znana także pod nazwą: strategii „my-i-oni”.

SKOROWIDZ HASEŁ POLSKICH:

alergia memetyczna *patrz:* meme-allergy
auto-toksyczny *patrz:* auto-toxic
cenzura *patrz:* censorship
dryf memetyczny *patrz:* memetic drift
drzemiący *patrz:* dormant
egzo-toksyczny *patrz:* exo-toxic
hak *patrz:* hook
gospodarz *patrz:* host
groźba *patrz:* threat
ideosfera *patrz:* ideosphere
imitacja *patrz:* mimicry
infekcja *patrz:* infection
infekcji strategia *patrz:* infection strategy
inżynier memetyczny *patrz:* memetic engineer
ko-mem *patrz:* co-meme
kompleks memów *patrz:* meme-complex
kult *patrz:* cult
łatwo wpadający w ucho *patrz:* earworm
mem *patrz:* meme
mem milenijny *patrz:* Millennial meme, the
memetyczna alergia *patrz:* meme-allergy
memetyczny *patrz:* memetic
memetyczny dryf *patrz:* memetic drift
memetyczny inżynier *patrz:* memetic engineer
memetyk *patrz:* memetist
memetyka *patrz:* memetics
memobot *patrz:* membot
memoid *patrz:* memeoid *lub:* memoid
memotyp *patrz:* memotype
memowa pula *patrz:* meme pool
meta-mem *patrz:* meta-meme
Meta-mem *patrz:* Meta-meme, the
mimikra *patrz:* mimicry
Przestępca vs. Ofiara *patrz:* Villain vs. Victim
pula memowa *patrz:* meme pool
obszar przekonań *patrz:* belief-space
osłabiacz odporności *patrz:* immuno-depressant
przestrzeń przekonań *patrz:* belief-space
przynęta *patrz:* bait
replikacji strategia *patrz:* replication strategy
retromem *patrz:* retromeme
schemat *patrz:* scheme
socjotyp *patrz:* sociotype
strategia infekcji *patrz:* infection strategy
strategia replikacji *patrz:* replication strategy
szczepionka *patrz:* immuno-mem: *patrz:* vaccime
szczepionka *patrz:* vaccime (wym.waksim)
tolerancja *patrz:* tolerance
uśpiony *patrz:* dormant
wektor *patrz:* vector
żywiciel *patrz:* host